

תפיסת עולמי והחזון התרבותי-חינוכי

תפיסתי של היהדות

אני מגדיר את עצמי כיהודי דתי, כאשר היהדות שלי איננה תלוייה בדתיות שלי, והדתיות קשורה יותר להווייה האנושית שבי. לדעתי היהדות היא תרבות, גם מבחינת המהותיות שאני מיחס אליה וגם מבחינת היחס שלי כלפיה. זאת אומרת אני מעריך אותה ודבוק אליה בגלל היותה פרי יצירתיות של עמי במשך דורות רבים, ובנוסף אני במידה מסויימת סלקטיבי כלפיה (לדעתי כולנו סוביאקטיבים עם המסורת; יש אנשים שהם מודעים לסלקטיביות שבהם, ויש אחרים שהם לא מודעים לתופעה הזאת שבהם).

תרבות מוגדרת על ידי שבייד כמכלול של יצירה רוחנית שאדם מוצא את עצמו קשור אליה בדיעבד בלי להתחייב אליה מלכתחילה.

פרוש דברי, אני בוחר מה ממכלול היצירה התרבותית הזאת לשמור כפי שקיבלתי אותו, מה לשנותו על מנת להחזיק בו ולמה לא להתייחס.

תוך מחשבה מתבוננת גיליתי כיצד מתנהל תהליך הבחירה והסינון: הדבר הראשון הדרוש על מנת שדבר מה ייתפש על ידי כגורם יהודי בי הוא היותו מורשת עמי, כלומר לא יתכן שאתפוש דבר בי כיהודי כאשר אין לו שורשים במורשת, לפחות לא מלכתחילה (אלה הגבולות שלי). בשלב שני, על מנת שאחזיק בדבר מה ממורשתי ואדבק בו כמרכיב יהודי בי, עליו להרגיש שזה מועיל לי (משמעות התוכן).

על מנת לקיים אני צריך להרגיש שזה יהודי ושזה מוסיף לי כבן אדם מודרני או מועיל לי. יש הרבה דברים שלמרות שאני רואה אותם כיהודים, אינני מקיים אותם היום בגלל שאינני מרגיש שזה תורם לי משהו או שאני צריך לשנות אותם קצת כדי לקיימם.

התרומה הדרושה על מנת שאני אקיים דבר היא תרומה אנושית כללית, הניתנת להסבר והנמקה שכלית כמו גם תרומה רגשית, זאת אומרת שהדבר מחזק את רגשותיי כיהודי.

במילים אחרות, כדי לקיים מצווה הן חייבות להעניק לי אחד ו/או שניים מהתחושות האלה:

(1) חיזוק הרגשת השתייכותי לעם היהודי ותרומה להמשכו התרבותי.

(2) חיזוק או קידום אנושיותי.

הם שני המקורות ההזנה שלי, לא אקיים מצווה אם לא תעניק לפחות אחת מאלה.

לדעתי חייבים לקיים מצוות כי הן הסמלים של העם שלי, ובשבילי הדבר החשוב ביותר ביהדותי היא אהבתי את עמי; כמו בהגותו של מרדכי קפלן¹, המניע בחיי כיהודי זה אהבתי לעמי ולא הקשר שלי לאלוהות. על מנת לשמור על המשכיות אני רוצה להמשיך בדברים שקיבלתי ממנו. אני דבוק למצוות כי זה אורח החיים שבחר עמי וזה לא קשור לאלוהים. אבל אני גם מסנן מספר מצוות. הכיצד?

אנסה להסביר את היגיון שמאחורי הבחירות שלי, לצורך זה יש להבין את תפיסתם של קפלן ושל וולפסון² בקשר לנושא³. שניהם מבחינים בין סמל ומסומל, צורה ותוכן; אבל הם חולקים ביניהם על חשיבות כל אחד.

¹ M. Kaplan, *Judaism as a Civilization*, New York, Schocken, 1967.

² ראה, בין היתר:

H. Wolfson, *Philo: Foundation of Religious Philosophy in Judaism, Christianity and Islam*, 2 vols, Cambridge, Harvard University Press, 1956; H. Wolfson, *The Philosophy of the Church Fathers*, Cambridge, Harvard University Press, 1976

³ ראה בסוף עבודה זו, בחלק ב, את הפרק: נושאים לקבלת החלטות ומדיניות בית הספר: (1) תרגומו של ארון הספרים היהודי.

קפלן: טוען שיש לשמור על הצורה אך לעדכן את התוכן.

וולפסון: טוען שיש לשמור על התוכן ולמצוא את הצורה שתבטא אותו בימנו;

היהדות היא עיקרי אמונה ולא התנסות דתית.

הפתרון האישי שלי הוא לשלב בין שתי התפיסות הללו.

פעמים רבות אני משתמש בנימוקים מן הטיפוס של קפלן, כגון בנוגע לתפילין, מזוזה, טלית: אני מקפיד על חשיבות שמירת סמלים אלה ונותן להם הסבר מודרני. אבל פעמים אחרות אני נוהג כמו וולפסון, כגון בפאה: אשר לדעתי היא רק אמצעי להעברת המסר הנצחי החשוב של צניעות, היום אמצעי זה לא מדבר לאדם המודרני, לכן אין צורך להשתמש בפאה אבל למרות זאת יש לשמור על צניעות.

למרות היותן גישות מתנגדות והפוכות מבחינה עקרונית, אני מגלה שהריני מתבסס על שתיהן. מה מניע אותי? האם הנוחות, האם המקרה, או האם יש מאחורי ההבחנה הבלתי-מודעת הצדקה תיאורטית (היסטורית או פילוסופית או כלשהי)? ככל שאני חושב על זה יותר, נדמה לי שאני מתבסס על הנימוקים של קפלן או וולפסון לפי מקור הדבר הנדון: אם לדעתי מדובר על דברים שממקורם החשוב היה הערך שהעבירו, המסר, התוכן אז הרשתי לעצמי להציע לשנות את הצורה (כמו בפאה); אבל במקרים שלדעתי הדבר המקורי היה הסמל, הצורה ולא ההסבר אז היה מקובל אצלי לתת לזה הסבר מודרני משכנע על תנאי שישמרו עליו (כגון: תפילין, מזוזה).

למען האמת, הגעתי למסקנה זו לאחר חשיבה מחודשת ועדיין אינני בטוח שהנימוק מתאים לכל המקרים, אולי משום ש: (1) "אין כלל בלי יוצא מן הכלל" (2) משום שחשבתי עליו בדיעבד ולא מלכתחילה (3) אולי כי יש מקרים בהם המקור לא ברור לי (כמו בכיפה) או למרות שהאופי המקורי היסטורי ברור לי בגלל עבור הזמן אני תופס שזה כבר השתנה

(נהפך מאמצעי לשמירת ערך, לסמל בעל ערך בפני עצמו), זאת אומרת הבחנתי איננה היסטורית-מדעית אלא היסטורית-סובייקטיבית.

הדתיות האישית

הקשר שלי לאלוהים והחיפוש שלי אחריו איננו תלוי במצוות או באורח החיים היהודים שלי. אני יכול לחפש את האלוהות בכל מני פעילויות "לא יהודיות"; זה לא שולל שמבחינה מקרית אני מוצא את עצמי מתקשר עם אלוהים או מחפש אותו באחד הדברים שמבחינתי עושים ליהדותי אך שהמניע שלהם לא היה "דתי" אלא "תרבותי". כלומר אינני מניח תפילין תוך חיפוש אחר האלוהים אלא בגלל שזאת הדרך היהודית להתחיל את היום ולהעריך אותו אך יתכן מאוד שיותר מפעם אחת אני מרגיש את אלוהות ברגעים אלה.

הקשר שלי לאלוהים הוא חלק של היותי אנושי ולא בהכרח יהודי. כאן אני הולך בעקבות בובר⁴, אני יכול למצוא "אותו" בשקיעה, בנסים שבטבע, בהיוולדות תינוק...אני מאמין בדתיות ולא בדת.

כיום היהדות איננה לדעתי דת אלא תרבות, כפי שהוסבר לעיל; אך בעבר היא כן היתה דת וזאת בגלל מבנה החברה דאז אשר לא התאפשר דבר לא דתי לפני המהפכה הצרפתית.

אני מבדיל בין סמכות למחויבות; סמכות זה תורה מן השמים, מחויבות זה תורה לשם שמים. האידיאל היהודי האישי שלי הוא להתמודד עם ההתנגדות בין הערכים של מחויבות לעם ישראל, מצד אחד; ופתיחות אינטלקטואלית וריגשית, מצד שני.

⁴ ראה, בין היתר: M. Buber, *Yo y Tu*, Buenos Aires, Ediciones Nueva Version, 1994.

הערה חשובה

הייתי רוצה להדגיש שמרכיב חשוב בשבילי בתרבות היהודית הוא האמונה באלוהים. לכן אינני מסתכל בעין רעה את הפרטים מעם ישראל אשר יחליטו מהמכלול התרבותי היהודי לא להאמין באלוהים, כמו גם לא את אלה שלא ישמרו את השבת; אך אם כל עם ישראל יפסיק להאמין באלוהים זה יהיה הפסד חמור ביהדותנו באותה מידה שיהיה הפסד גדול ביהדותנו אם כל העם יפסיק לשמור את השבת.

מצד שני את הדרך לעבוד את אלוהים אני משאיר לבחירה אישית שאיננה תלויה בתרבות היהודית בהכרח (כמובן בלי שתתנגד אליה). כלומר לדעתי הדתיות היא מרכיב חשוב ביהדות אבל לא הדרך שבה היא מתבטאת.

היהדות היא שקית גדולה עם הרבה שקיות בפנים (מדינת ישראל, מצוות, אמונה באלוהים, וכו'), שכולן ביחד מהוות את היהדות. כל השקיות הם מאד חשובות, אפשר לשים יותר דגש על שקית אחת מעל השניה, אבל אסור להוציא שקית מהשקית הגדולה.

האידיאל עבורי הוא שמירת על כל השקיות על ידי כל יהודי; אבל כוון שזה מאוד קשה לפחות שסך הכל היהודים ישמרו על כלל השקיות.

החזון התרבותי-חינוכי האישי

החזון שלי כמחנך קשור קשר הדוק לזהותי כיהודי ולתפיסתי את היהדות שהוסברו לעיל.

החזון שלי הוא שבסופו של דבר כל יהודי יהיה קשור לשקיות השונות שלדעתי מהוות את היהדות, וכל המרבה בתוך כל שקית הרי זה משובת. לאחר שלדעתי היהדות היא תרבות, לא מתפקידי לקבוע איזה דברים מתוך כל שקית צריכים להתקיים אצל היהודים השונים, אלא שעבורי כל יהודי צריך להגיע לשלב בו הוא יכול לשקול ולבחור לעצמו את התכנים של כל שקית. ייתכן שני יהודים שמאוד מזדהים עם כל השקיות אך התוכן של כל שקית עבור כל אחד מהם הוא שונה, כלומר מאמצים לעצמם חלקים שונים מהן. למשל בנוגע ל"מדינת ישראל" אחד עלה ארצה והשני תורם כסף לישראל ומקדיש מזמנו לארגונים ציוניים, בנוגע ל"מצוות" אחד מניח תפילין, מתפלל שלוש פעמים ביום והשני שומר כשרות, וכו'.

שקית האתיקה היא קצת שונה במינה, לדעתי היא התשתית ההכרחית של ההווה האנושית. היא השקית הראשונה שצריכים לקיימה על מנת שיהיה אפשרי בכלל להגיע למודל האידיאלי של יהודי, לאחר שלפני שתשאוף להיות יהודי טוב, או במקביל, עליך להיות קודם כל בן אדם טוב (מוסרי).

ביתר השקיות העיקר הוא לפחות לבחור משהו מכל שקית ולקיימו (והמרבה הרי זה משובח), למרות שיעבור על הרבה ממרכביה האחרים (אוכל כשר, צם בכיפור אך איננו מניח תפילין מדי יום) ואילו בשקית האתיקה העיקר איננו לקיים משהו ספציפי בהדגש מיוחד בלי להתחשב ביתר מרכיבי השקית אלא הוא לא לעבור על אף אחד מהם בכלל ולהיות רגיש לכולם (בשקית הזאת לא לקיים משהו מבטל את כל השקית).

החזון כפי שהוגדר לעיל איננו נקודה אליה מגיעים אלא תהליך מתמיד של למידה וחווייה, של פתיחות ומחוייבות. הוא, מצד אחד, תהליך של חקר ושיקול דעת אישי, על כל אחד להגיע לביקורת דיאלוגית עם יהדותו, ביקורת המתמשכת משך כל החיים; סקרנות, שאלת שאלות ורצון לדעת יהיו מסימניה. ובמקביל כבוד והערכת התרבות היהודית, ונטילת חלק בחוויות יהודיות.

בתהליך זה הלימוד והעשייה מזינים אחד את השני בצורה מעגלית, הלימוד גורם לעשייה, העשייה מעוררת צורך ללמוד והעמקה בלימודים מובילה לחוויות חדשות. הלמידה גורמת להרחבת היקף החוויות והחוויות גורמות להרחבת היקף הלימוד.